

Oslo kommune
Byantikvaren

Veileder

Veileder for skilt- og reklamebruk på bevarings- verdige fasader

Byantikvaren

Forord

Skilt og reklame er en viktig del av byens ansikt. Det er en del av det urbane særpreget som er blitt sterkere og sterkere gjennom de siste hundre år. De fleste vil være enige om at en by uten skilt og reklame oppleves som død og kjedelig. Samtidig er det nødvendig å sette grenser for reklameuttrykkene i de offentlige rom. Aktørene konkurrerer om å bruke de sterkeste uttrykkene og summen kan ødelegge den arkitektur og visuelle ro som også er en viktig del av et godt bybilde.

Utgangspunktet for Oslo kommunes skilt- og reklamevedtekter er et ønske om å balansere mellom reklame som gir byen liv og synliggjør virksomhetene, og den reklamen som oppfattes som visuell støy. Det danner også bakgrunnen for denne veilederen, som beskriver Byantikvarens vurderinger av reklame i historiske miljøer. Vi er opptatt av å synliggjøre reklamens egen historie og verdien av å bevare tradisjonelle reklameuttrykk der disse fortsatt finnes. Like viktig er det å tydeliggjøre tålegrensene for ny reklame på bevaringsverdige bygninger og i bevaringsverdige miljøer. Her spiller hensynet til arkitekturen inn, samtidig som vi vil begrense de fysiske skadene av stadig vekslende reklamemontasjer som innfestes i fasader av naturstein og tegl.

Målsetningen med veilederen er også å forenkle den kommunale saksbehandlingen: Tiltak i tråd med veilederen trenger ikke forelegges Byantikvaren til uttalelse før Plan- og bygningsetaten behandler søknaden.

Denne veilederen er basert på et manuskript forfattet av kunsthistorikeren Per David Martinsen på oppdrag fra Byantikvaren. Der hvor ikke annet er angitt er det også han som har tatt bildene.

Oslo, 10.09.2012

Janne Wilberg

byantikvar

FORORD	2
1. FORSKRIFTER OG BEVARINGSVERDIER.....	4
2. TRADISJONELL UTFORMING OG PLASSERING AV SKILT	6
MURGÅRDENE CA. 1860–1915	6
FORRETNINGSGÅRDER CA. 1880-1915 MED INTEGRERTE SKILTFLATER	12
PERIODEN 1915–1930	16
FUNKSJONALISTISKE FORRETNINGSGÅRDER CA. 1930–1950.....	18
HISTORISKE BYGNINGER OG ANLEGG MED NYE FUNKSJONER	25
3. INNFESTING AV SKILT I FASADENE	28
TEGLFASADER	28
NATURSTEINSFASADER	29
4. MALT GAVLREKLAME	32
TRADISJONEN FOR GAVLREKLAME I OSLO	32
5. BEVARINGSVERDIGE SKILT.....	34

1. Forskrifter og bevaringsverdier

Oppføring av virksomhets- og reklameskilt er normalt søknadspliktige tiltak og skal behandles av Plan- og bygningsetaten. Dersom eiendommen er bevaringsverdig, dvs. oppført på *Byantikvarens gule liste*, skal tiltaket normalt også forelegges Byantikvaren for vurdering. Siktemålet med denne veilederen er å forenkle saksbehandlingen. Skilt og reklame i tråd med veilederen kan normalt behandles direkte av Plan- og bygningsetaten uten Byantikvarens rådgivende uttalelse. Dette gjelder også for eiendommer regulert til bevaring. For bygninger fredet i henhold til kulturminneloven kreves uansett Byantikvarens dispensasjon, i tillegg til behandling etter plan- og bygningsloven. Skilt og reklame i tråd med denne veilederen, skilt- og reklameplanen for Oslo, og ellers i tråd med den øvrige plan- og bygningslovgivningen kan behandles som 3-ukerssak jf. pbl § 21-7, 2. ledd.

Dette heftet er både ment som en veileder for søkere/tiltakshavere, og som et hjelpemiddel i saksbehandlingen internt i kommunen. Heftet gjør rede for Byantikvarens generelle policy. Saker som utfordrer retningslinjene i veilederen, må fremdeles forelegges Byantikvaren for en kulturminnefaglig vurdering. Søknader som omfatter bevaringsverdige skilt eller nye skiltplaner på sentrale historiske eiendommer er eksempler på slike saker.

Kommunens skilt- og reklameplan for Oslo sentrum ble vedtatt av bystyret 17.06.2009. Den medfører innskjerper og begrensninger på mange områder i forhold til tidligere. Planen er ambisiøs og tar sikte på en visuell opprydning med spesiell vektlegging av de viktigste historiske miljøene i sentrum. Byen er delt inn i soner etter sårbarhet og hvor mye skilt- og reklame som kan tillates. All skilting og reklame skal utformes i tråd med denne planen.

Med en målsetning om å sikre opplevelsen av Oslos arkitektur kan vedtektene i enkelte tilfeller være strengere enn det en rent kulturhistorisk vurdering skulle tilsi. Fotografier fra slutten av 1800-tallet og fremover kan dokumentere både gode og dårlige eksempler på plassering, utførelse og materialbruk gjennom alle perioder. Kulturhistoriske argumenter alene kan ikke legges til grunn for løsninger som ikke er i tråd med kommunens overordnede målsetning. I enkelte tilfeller vil Byantikvaren likevel kunne tilråde historisk dokumenterte løsninger som underbygger arkitekturens egenart, og eventuelt anbefale bevaring eller ombygging av autentiske og kulturhistorisk verdifulle elementer, selv om disse ikke er i tråd med skilt- og reklameplanen. Det vil være opp til Plan- og bygningsetaten å fatte vedtak ut fra en samlet vurdering.

Til tross for nye og strengere forskrifter vil hensynet til typologi, arkitekturhistoriske særtrekk og tradisjon i mange tilfeller ikke være tilstrekkelig ivaretatt av et generelt regelverk som skal dekke hele byen. I dette heftet har vi forsøkt å gjøre en relativt forenklet periodisk/typologisk inndeling hvor tradisjonell plassering og utforming blir individuelt behandlet. Veilederen beskriver også en del generelle hensyn som bør utvises ved omskilting av bevaringsverdige fasader.

Veilederen omhandler de vanligste problemstillingene knyttet til *skilt- og reklame på bevaringsverdig bebyggelse*. Husk at Oslo kommunes skilt- og reklameplan gir de juridiske retningslinjene for virksomhetsskilting.

Julestemning i Torggata i 1929, med eksempler på bl.a. integrerte skiltflater, skilt av frittstående bokstaver, plateskilt og gavlreklame. I bakgrunnen skimtes baldakinen på Eldorado kino med et av byens eldste bevarte neonskilt. Samlet sett fremstår skiltbruken på et akseptabelt nivå på dette tidspunktet. (Foto: S.Gran).

2. Tradisjonell utforming og plassering av skilt

Murgårdene ca. 1860–1915

"Murbyen" som vokste frem i siste halvdel av 1800-tallet preger fremdeles det moderne Oslo. Mer enn 3300 murgårder ble bygget i perioden, og aktiviteten var særlig høy på 1890-tallet, frem til "Kristiania-krakket" i 1899. Klassisistisk og historistisk fasadeutforming var fremfor alt dominerende før 1900. De tidligste gårdene er ofte enkle og sparsommelig dekorert, mens 1890-tallsfasadene gjerne er rikt utformet med dekor i pussen som skaper kraftige relieffvirkninger. Selv om hele eller deler av grunnetasjen kan ha vært innredet med forretningslokaler fra starten av, var murgårdene likevel primært leiegårder/boliger, uten fasadefelt utformet spesielt med tanke på plassering av virksomhets- eller reklameskilt. Dette kan gi utfordringer, både for de enkle fasadene hvor det i utgangspunktet er "plass nok", og for de detaljerte fasadene med få eller ingen "ledige" fasadefelt.

I de eldste pussede murgårdene, men også i senere, enklere murbygninger, kan fasadekomposisjonen utelukkende bestå av dørørramminger og vinduer i en ellers ren og enkel flate. Disse fasadene er spesielt sårbare, ved at større skilt lett danner nye og likeverdige fasadeelementer som kan bidra til å løse opp fasaden, skape asymmetri, eller på annen måte påvirke bygningens rene og strenge uttrykk. For å unngå at det etableres nye fasadeelementer bør det primært benyttes en *åpen form*, dvs. frittstående bokstaver, slik at budskapet kan oppleves som "skrevet på veggen".

Å male tekst/logoer direkte på den pussede flaten er en teknikk med lange tradisjoner i Oslo. Malte skilt har en begrenset arkitektonisk virkning og er godt egnet til å opprettholde inntrykket av en massiv og todimensjonal fasade. Metoden er dessuten svært fleksibel og gir rom for både kreativitet og for presise tilpasninger i utforming, plassering og fargebruk. Det malte fasadeskiltet kan eventuelt suppleres med et godt tilpasset uthengskilt.

Eksempler på virksomhetsskilt malt direkte på fasaden. Rådhusgata 32 og Thorvald Meyers gate 49.

Malt virksomhetsskilt 1954. (Foto: L. Ørnelund / Oslo museum).

Stortorvet 11 ca. 1922. Bygningen er revet, mens bygningen til venstre inngår i dagens *Glasmagasinet*. Malt virksomhetsskilt og gavltreklamer. Plateskiltene til fotografen på bygningen til høyre tildekker viktige elementer på fasaden (gesimsbåndene) og er ikke å anbefale i dag. (Foto: R. Væring / Oslo Museum).

I typiske leiegårder fra 1800-tallets siste kvartal har grunnetasjen et visuelt tyngre og mer robust uttrykk enn de øvrige etasjene, med en ubrutt gesims som markerer overgangen til den mer delikate boligdelen. Grunnetasjen kan ha puss som imiterer kvaderstein eller kraftige flate søyler (pilastre) basert på antikkens søyleutforminger. Grunnetasjen har imidlertid oftere vært gjenstand for senere endringer, som f.eks. utvidede åpninger og senking av gulvnivået. Det er derfor store individuelle variasjoner i høyden på murlivet mellom forretningsvinduer og gesimsen, et fasadefelt som oftest blir benyttet til virksomhetsskilt.

Mange forretningsvinduer fra perioden har blindfelt i toppen som tradisjonelt har vært benyttet til skilt og reklame. Skilt ble ofte også montert på innsiden, enten hengende med en viss avstand til glassflaten, eller i form av en boks i den nedre delen av vinduet. Glassdekor er også et velegnet alternativ på disse fasadene. Glassmaling, etsing, sandblåsing og silketrykk er tradisjonelle teknikker som i dag er relativt lite benyttet, men som kan være velegnede alternativer til foliering på bevaringsverdige bygninger.

Slik kan skiltene utformes:

- Fasadeskilt plassert i etasjeskillet skal ha en *åpen form* og en størrelse og plassering som gir skiltet tilstrekkelig rom i feltet.
- På enkle, pussede fasader uten ornamenter anbefales malte fasadeskilt.
- I fasader med klassisistiske halvsøyler må virksomhetsskiltet tilpasses de åpne feltene over vinduene.
- Fasadeskiltet må aldri overlappe gesimsen eller vindusomramningen. Er avstanden mellom vindusutsparring og gesims for liten, bør man i stedet velge en skiltløsning innenfor rammen av selve forretningsvinduet.
- Lyskasser frarådes. Godt tilpassede plateskilt/glasskilt i tradisjonell utførelse anbefales på åpne fasadefelt.
- Fasadeskiltet kan suppleres med et godt tilpasset uthengskilt som maksimalt kan stikke 70-100 cm ut.

Frisen i et jonisk/korintisk bjelkelag ble allerede i antikken benyttet til inskripsjoner, som her i Pantheon i Roma (over). Skiltløsningen i Vibes gate 8 (under) er fullt ut i tråd med denne tradisjonen. Markisene er enkle og fargemessig godt tilpasset.

Forretningsfasade med kvadersteinsimiterende puss i Frognerveien/ Oscars gate. Lyskassen til venstre tildekker og påvirker fasaden i langt større grad enn det "åpne" skiltet til høyre. Skriftstørrelsen er tilnærmet lik.

Storgata. Store bedrifter har ofte egne skilt- og reklameprogram. McDonald's benytter nå helst en mørkegrønn plate bak navnet. I dette tilfellet er det derimot brukt åpne bokstaver og logo, som lar murgårdsarkitekturen komme langt bedre til sin rett. (Foto: Byantikvaren).

Thorvald Meyers gate 55. "Åpne" skilt på det brede feltet under gesimsbåndet (Foto: Byantikvaren).

Storgata 13 med "Strøget" – passasjen gjennom gårdsrommet opp til Torggata. Forretningsfasaden har vært ombygget en rekke ganger. Det nåværende åpne skiltet er korrekt plassert på gesimsbåndet. Trolig hadde det vært en enda bedre løsning å ta i bruk de nyere inntrukne skiltflatene under. (Foto: Byantikvaren).

Karl Johans gate. Åpent skilt over hovedinngangen kombinert med lysende bokstaver i bueåpningene gir et ryddig inntrykk, og kommer ikke i konflikt med viktige arkitektoniske detaljer. (Foto: Byantikvaren).

Forretningsgårder ca. 1880-1915 med integrerte skiltflater

Særlig Kvadraturen og de sentrale strøgsgatene er fremdeles dominert av de såkalte "forretningspalassene" som ble oppført rundt forrige århundreskifte. Disse gårdene er som regel utformet med *skiltflater* integrert som arkitektoniske elementer i fasadene, enten i form av sammenhengende horisontale bånd eller som enkeltstående felter i en repeterende rytme. Enhetlig utformede glass- eller plateskilt gjorde det mulig for flere ulike virksomheter å profilere seg og samtidig opprettholde et ryddig, enhetlig fasadeuttrykk.

Senere leietakere har i mange tilfeller funnet den opprinnelige skiltflaten utilstrekkelig og tildekket denne med et skilt av større format og/eller supplert med nye skilt. Dersom flere leietakere i tillegg har valgt individuelle løsninger, er resultatet gjerne en intern konkurranse om oppmerksomheten og dernest en rotete og arkitektonisk svekket gatefasade.

Slik kan skiltene utformes:

- Dersom fasaden har integrerte skiltflater skal disse benyttes for en ny helhetlig skiltplan som omfatter alle virksomhetene i bygningen og som forelegges Plan- og bygningsetaten for godkjenning. Når godkjent skiltplan foreligger vil behandling av hver sak være svært enkel.
- Nye skilt må utformes med enhetlig farge- og materialbruk. Individuelle logoer kan benyttes.
- Dersom det finnes helt eller delvis bevarte historiske virksomhetsskilt og/eller reklame i fasaden bør det velges en løsning som muliggjør fortsatt bevaring av disse på sine opprinnelige plasser i fasaden.

Integrerte skiltflater. Ostebutikken i Bygdøy Allé.

City Passagen – Akersgata 47. De integrerte skiltflatene er videreført. Det røde uthengsskiltet er uheldig montert på pillaren til venstre. Merk også de mange skjemmende sporene etter tidligere skilt på pillaren til høyre. (Foto: Byantikvaren).

"Figgen-gården" i Kirkegata 32 gjennom tre faser: På bildet øverst er de originale skiltflatene i bruk. Skiltene er antakelig tradisjonelle glasskilt med bladgullbokstaver på sort bunn. På bildet nede til venstre er skiltflatene tildekket av nye virksomhetsskilt utformet som to triangulære baldakiner over hvert av lokalene. Bildet nede til høyre viser dagens situasjon, med baldakinene fjernet.

Pilestredet 12. Tilbakeføring til opprinnelig skiltplan med sorte glasskilt og bokstaver i bladgull. (Foto øverst: R. Thoresen / Oslo byarkiv).

Perioden 1915–1930

Hovedstadsområdet var preget av høy byggeaktivitet i tiden under og like etter første verdenskrig, da spesielt innenfor boligbyggeriet i forstedene og i de tidligere Aker-sognene. Tilfanget av rene forretningsbygg fra denne perioden utgjør imidlertid en begrenset og uensartet gruppe i Oslo.

De samtidige nybarokke og nyklassisistiske fasadene har en enklere og "renere" utforming enn hva som var vanlig i den forutgående perioden, og er sjelden utformet med integrerte skiltflater eller horisontale fasadefelt som er spesielt egnet eller tilrettelagt for fasadeskilt.

Slik kan skiltene utformes:

- Prinsippene for skilting som er beskrevet for de forutgående periodene vil også være dekkende for de fleste bygg oppført i perioden 1915–1930.
- For tidlige funksjonalistiske bygg fra slutten av perioden vil prinsippene som blir beskrevet i det påfølgende avsnittet være mer relevante.

"Handelsbygningen" i Henrik Ibsens gate 60 (tidligere Drammensveien 20) ble oppført i 1918 etter tegninger av arkitekt N. W. Grimnes. Den opprinnelige "skiltplanen" omfattet utelukkende de buede overfeltene i forretningsvinduene. Bildet viser et eldre, bevart overfelt som fremdeles fungerer som virksomhetsskilt (antakelig silketrykk). Det senere lysskiltet ovenfor tildekker viktige fasadedetaljer og er arkitektonisk sett svært uheldig. Slike brudd med skiltplanen fører gjerne også til at de øvrige virksomhetene i bygget ser seg nødt til å "heve røsten" tilsvarende eller mer.

Rosenkrantzgaten 22, tegnet av Einar Engelstad i 1916. De originale skiltflatene ble i nyere tid tatt i bruk av utestedet Smuget, som også benyttet en tidsriktig skilt- og skrifttype. Skiltet ble også brukt som virksomhetens logo. (Foto: Grace Brynn).

Funksjonalistiske forretningsgårder ca. 1930–1950

Etter funksjonalismens gjennombrudd rundt 1930 ble så godt som alle de nye forretningsfasadene tilrettelagt for skilting av virksomhetene. Dette kunne være i form av integrerte bånd eller maler som tidligere, eller at skiltelementene i seg selv utgjorde essensielle arkitektoniske brikker i fasadekomposisjonen. Nye materialer ble benyttet i nye kombinasjoner, særlig ble *belysning* brukt på nye og effektfulle måter. Neonlys ble et moderne virkemiddel. Det var også vanlig å ta i bruk flere og større flater til profilering, både sammenliknet med tidligere perioder og med hva som i dag er foretrukket ut fra et estetisk perspektiv.

De funksjonalistiske forretningsgårdene kan ha en høyere tålegrense for skilt enn de eldre gårdene, både når det gjelder størrelse og antall. Samtidig stiller bygningene høye krav til raffinert tilpasning og til kvalitet i utforming og materialbruk.

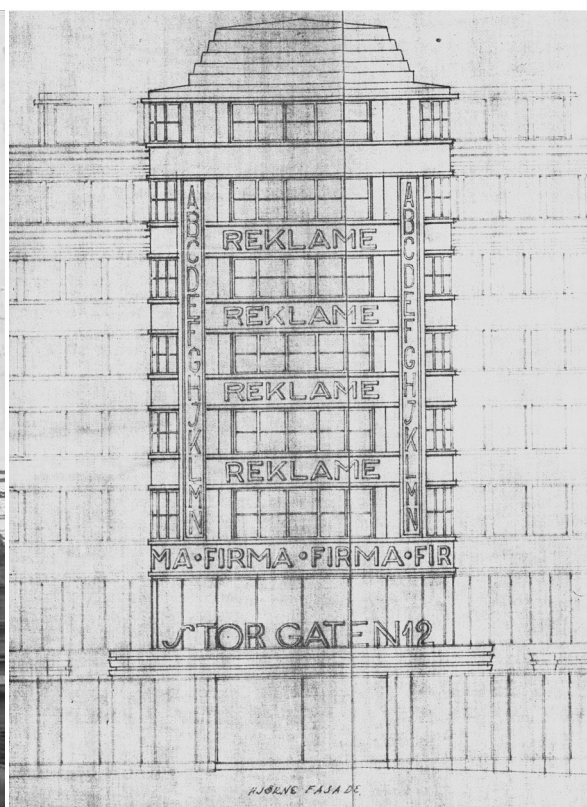

Tollbugata 22 i 1950: Slanke frittstående bokstaver med god innbyrdes avstand, flate uten sarg på fasadebåndene, dype med sarg på baldakinen. Ingen belysning. (Foto: L. Ørnelund / Oslo Museum).

En rekke 1800-tallsgårder ble modernisert etter de nye funksjonalistiske idealene etter 1930. Moderniseringen kunne omfatte hele fasaden, men i mange tilfeller kun forretningsfasaden på gateplanet. "Funkisfiseringen" av forretningen innbefattet som regel senkning av gulvet, forstørrede vindusutsparinger, inntrukne dørpartier med glassfelt i skrå eller buede vanger, sammen med en generell forenkling av fasadeuttrykket. Ofte ble det også påstøpt en liten baldakin i jernbetong som fungerte som konsoll for virksomhetsskiltet. Generelt bør det funksjonalistiske formspråket legges til grunn for utforming og plassering av virksomhetsskilt på denne typen fasader, også i de tilfellene hvor 1800-tallsfasaden er bevart i de øvrige etasjene.

Slik kan skiltene utformes:

- I fasadebånd og skiltflater hvor det er tilrettelagt for åpne skilt med frittstående bokstaver skal det normalt benyttes slanke, flate bokstavtyper satt sammen til transparente, todimensjonale virksomhetsskilt.
- Tredimensjonale skilt og lysskilt skal være løsrevet fra selve bygningskroppen, dvs. montert på baldakiner og/eller tak, eller som utheng/nedhengskilt.
- Neonlys er stilriktig og kan benyttes dersom det er ønske om lysskilt.
- I fasader der det ikke er plass til skilt mellom vindu og gesims/baldakin må skiltet plasseres innenfor vindusåpningen. Skiltet kan plasseres på innsiden i form av nedhengskilt i forblendede over- eller underfelt, eller utføres som glassdekor.
- Der det finnes en original skiltplan eller -praksis for bygningen skal omskilting ta utgangspunkt i denne. Takskilt kan videreføres eller reetableres der hvor det kan dokumenteres som et opprinnelig arkitektonisk element.

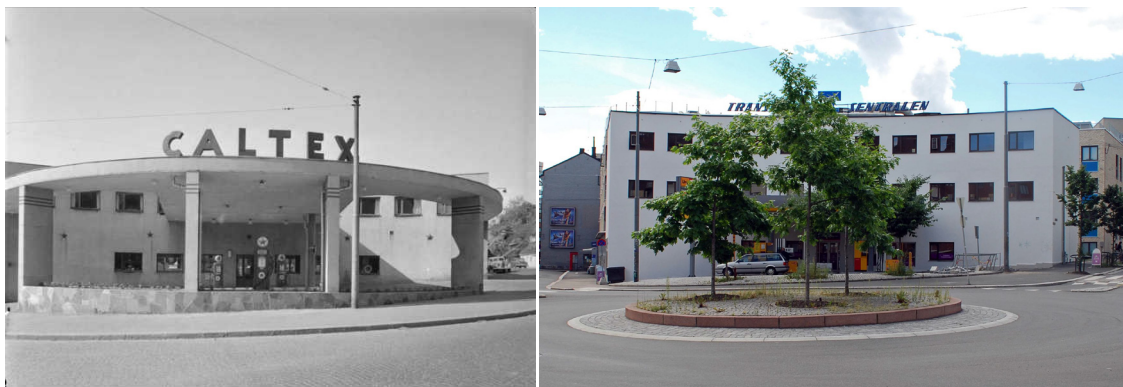
"Stjernepladsen" med Storgaten 10 og 12, arkitekt Ole Sverre 1931. De horisontale fasadebåndene var avsatt til virksomhetsskilt og reklame, mens baldakinene var forbeholdt adresseskiltet. (Foto: Mittet & Co / Oslo byarkiv).

Maridalsveien 169 (tidligere Skjoldgate 2) på Bjølsen ca. 1930. Virksomhetsskilt av slanke enkeltstående bokstaver uten sarg. Ingen belysning. Skiltet er strukket over nesten hele fasadens lengde og gir bygningen en markert identitet. Formatet bør også kunne videreføres ved omskilting dersom det stilles strenge krav til utførelse og materialbruk. (Foto: H.C. Christoffersen / Oslo Museum).

1930-tallets dekorative bruk av både integrerte skiltflater og lyseffekter finner vi gode eksempler på hos arkitektene Morgenstjerne & Eide, som her i Folketeaterbygningen (1935).

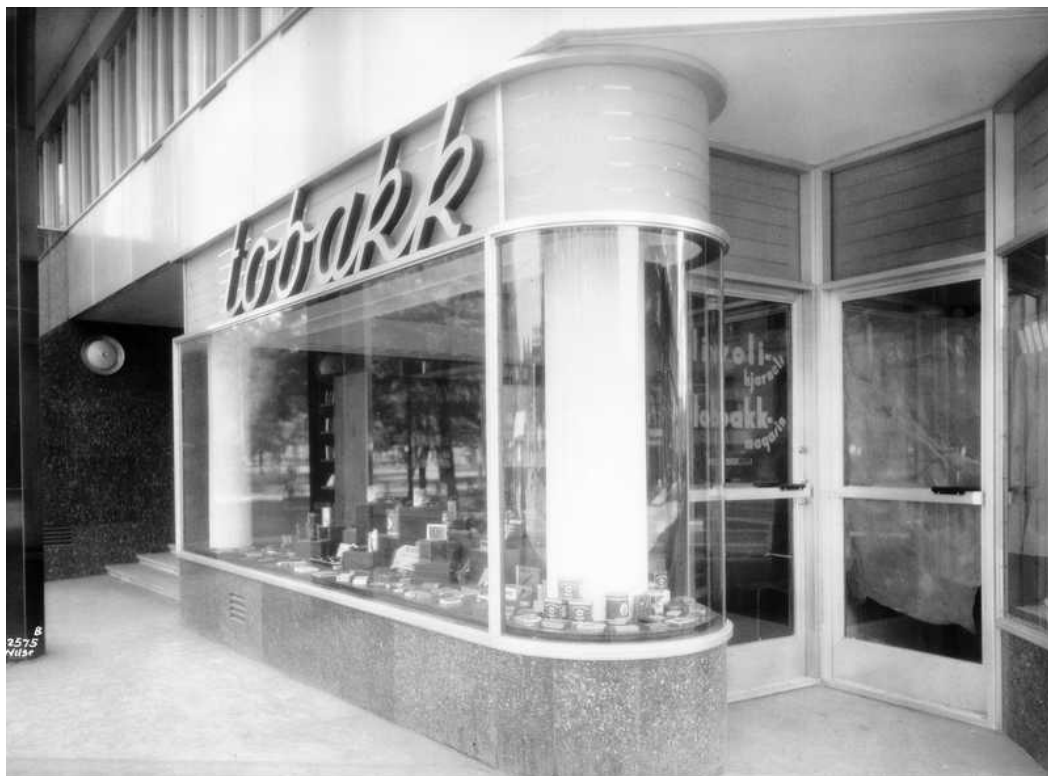
Maridalsveien 10 ble byggeanmeldt av arkitekt H. Brustad i 1937 for Lastebilkontoret Fillipstad og oppført i perioden 1938–1941. I perspektivtegningene fra 1937 er bygningen illustrert med takskilt for Caltex, som var leietaker for bensinstasjonen. De karakteristiske baldakinene på begge sider av bygningen ble senere revet, mens "bananblokka" ble påbygget med én etasje. Påbygget fikk påmontert et nytt takskilt for AL Transportsentralen som fulgte bygningskroppens konkave form. Omskilting på taket vil i dette tilfelle ikke være i konflikt med arkitektoniske eller kulturhistoriske hensyn. (Foto, venstre bilde: L. Ørnelund / Oslo Museum).

Bogstadveien 39 ca.1935–40. Originalt nedhengskilt festet under brannbalkongen. Nyetablering av slike skilt vil i dag være i strid med den gjeldende skilt- og reklameplanen fordi skiltet henger for lavt. (Foto: Oslo Museum).

Golia Velhus i Damfaret 25, foto tatt i 1949. Fasadefeltet danner en naturlig ytre ramme for forretningene. Smal "Shadow-box" med reklame i nedre del av utstillingsvinduet. (Foto: L. Ørnelund / Oslo Museum).

Klingenberggaten 2, ca. 1936. (Foto: A.B. Wilse / Oslo Museum).

Stortingsgata 28. Frittstående bokstaver på de opprinnelige, integrerte skiltflatene. (Foto: Byantikvaren).

Prinsens gate 6, tegnet av Aslaksen & Skraastad i 1933. Kaffebaren Stockfleth's har beholdt det gamle "Corner"-skiltet, og benyttet bedriften Kardex systems gamle fasadeskilter med ny tekst. (Foto: Byantikvaren).

Den nå fredete Halléngården i Thv. Meyers gate 59. Murgård fra 1880 med et unikt forretningslokale ombygget i perioden 1931–34 etter tegninger av arkitekt Ole Sverre. (Foto: R. Thoresen / Oslo byarkiv).

Historiske bygninger og anlegg med nye funksjoner

En stor andel av byens bevaringsverdige bygningsmasse har i dag en annen bruk enn hva den opprinnelig har vært bygget for. Innenfor denne gruppen finnes en rekke spesielt viktige bevaringsobjekter, som f.eks. transformerte industrianlegg med høy kulturhistorisk verdi og offentlige monumentalbygg som kan representere viktige hovedverk fra perioden. Enkelte bygninger har kanskje allerede tekst eller kunstnerisk utsmykning integrert i fasadekomposisjonen. Profilerings av kommersielle virksomheter kan i seg selv være problematisk, og fordrer forståelse både for bygningens arkitektoniske egenart og kulturhistoriske funksjon og betydning.

Tilpasninger og kompromisser er gjerne nødvendig for å sikre ny bruk av bevaringsverdig bygningsmasse. Tiltak som medfører vesentlige fasadeendringer vil alltid kreve en individuell antikvarisk vurdering. Omfattende hovedombygginger og transformasjon av bevaringsverdige bygninger og anlegg er gjerne tidkrevende prosesser som behandles av Byantikvaren på flere stadier. I denne dialogen bør det også fremlegges forslag til en

overordnet skiltplan for eiendommen. Byantikvaren vil ikke uttale seg til enkeltsaker der det foreligger en godkjent skiltplan og slike saker kan da normalt behandles som 3-ukerssaker i Plan- og bygningsetaten.

Schous Bryggeri: Et transformert industrianlegg med en godt bevart identitet, til tross for at lokalene har vært utleid til andre aktiviteter i nærmere 30 år. Schousmannen står fremdeles på taket av direksjonsbygget og profilerer også den nye virksomheten.

Skiltplanen bør gjøres fleksibel, slik at den også tar høyde for fremtidig omskilting, omdisponering av areal osv. Der hvor flere virksomheter er samlet i samme bygning/anlegg bør det vurderes en hierarkisk løsning under et felles hovedskilt. Det finnes flere gode eksempler på transformerte anlegg som har beholdt og spiller videre på eiendommens opprinnelige funksjon og identitet. På den måten unngår man å "konkurrere" med eiendommens egen kulturhistorie.

Slik kan skiltene utformes:

- Det bør utarbeides en skiltplan for hele anlegget som sikrer helhetlig utforming og enkel saksbehandling. Skiltplanen må ta utgangspunkt i fasadens karakter og tålegrenser for nye elementer.

Det tidligere hovedpostkontoret er nå innredet med forretningslokaler på gateplanet. Offentlig monumentalbygning i nybarokk tegnet av arkitekt R. E. Jakobsen og oppført i to faser mellom 1914 og 1924. Både arkitektoniske og kulturhistoriske hensyn legger begrensninger for profilering av de individuelle virksomhetene. Postens gamle hjørneskilt er blitt bevart med ny tekst. (Foto: Byantikvaren).

Trondheimsveien 5, tidligere Aker herredshus (1939–41), nylig ombygget til boliger med forretninger i 1. etasje. Fasaden har bl.a. innmurte relieffer med motiver som symboliserer de fire Akersognene. Den nye virksomheten har fått en skilting som langt på vei respekterer bygningens særpreg.

3. Innfesting av skilt i fasadene

Ved innfesting av skilt på bevaringsverdige fasader bør det vises spesielle hensyn. Gjentatt og ukritisk hulltaking er fremfor alt skjemmende, men kan også bidra til å svekke materialet strukturelt – materialer som i mange tilfeller er "uerstattelige". En hovedregel ved omskilting bør være at man *unngår* å bore nye hull i fasaden, og at man i stedet tilpasser skiltet eller festebrakettene til de eksisterende hullene. Dette er spesielt viktig ved innfesting i natursteinsfasader og i upussede teglsteinsfasader. Prinsippet bør imidlertid gjelde for alle bevaringsverdige fasader, uansett hvilket materiale som er benyttet.

- Skilt bør aldri festes i arkitektoniske fasadeelementer som søyler, pilastere, stukk, trekninger o.l., eller plasseres slik at disse elementene tildekkes eller utydeliggjøres.

Teglfasader

Pussede flater gir gjerne en mer fleksibel plassering og er kurante å utbedre når skiltet senere skal erstattes eller fjernes for godt. Innfesting i upussede teglvegger bør primært gjøres i fugene. Det bør samtidig utvises forsiktighet ved bruk av ekspanderende festemateriell, slik at teglen ikke skades eller løsner.

Trondheimsveien 5, tidligere Aker herredshus. Svært uheldig plassert uthengskilt som foruten å svekke fasademotivet også vil etterlate skjemmende sår i granittsøylen. Skader i slike elementer må utbedres av en kvalifisert steinkonservator for å oppnå tilfredsstillende resultat.

Natursteinsfasader

”Forretningspalassene” fra forrige århundreskifte har gjerne rikt detaljerte fasader hvor det er benyttet sjeldne og eksklusive natursteinsmaterialer, både norske og importerte.

Forretningsbygg fra mellomkrigsårene kan også være kledd med naturstein som i dag kan være svært vanskelig å erstatte eller reparere på en tilfredsstillende måte dersom de blir skadet. På generelt grunnlag bør det ikke monteres nye skilt på disse flatene dersom ikke eksisterende hull eller braketter kan benyttes. Disse fasadene er normalt også utstyrt med skiltflater eller fasadefelt som er avsatt for skilt og reklame, og som i tilstrekkelig grad vil dekke dagens behov for eksponering.

Folketeaterbygningen (1935),
fasaden mot Storgata.
Bekledningssteinen bærer tydelig
preg av tidligere skilting utenfor
den etablerte skiltflaten. Enkelte
plater har også sprukket.
Materialet er en lys
Porsgrunnsmarmor som vil være
svært vanskelig å erstatte eller
utbedre.

Nedre Slottsgate 15. Pilastrene er
skjemmet av hull og elektriske
installasjoner.

Nedre Slottsgate 21, "Dopheide-gården": Særdeles påkostet forretningsgård fra 1895 tegnet av arkitekt Bernhard Steckmest. Uthengsskiltet er boltet fast i en kolossalpilaster av polert Drammensgranitt, samtidig som fasadens originale skiltflater ikke blir benyttet. Skiltet er nå fjernet.

4. Malt gavlreklame

Tradisjonen for gavlreklame i Oslo

"Kristiania-krakket" sommeren 1899 markerer slutten på et tiår med spesielt stor optimisme innenfor all slags byggeri i Kristiania. Avbruddet i den intensive byggevirksomheten etterlot mange "uferdige" murgårdskvartaler med blinde gavler, en situasjon som vedvarte og senere også er regnet som et særpreg ved byen. Tradisjonen med å male reklame og virksomhetsskilt direkte på gavlfasadene går svært lang tilbake, og omfatter alt fra små, informative tekster til store, illustrerte profileringer av produkter og virksomheter. De beste historiske eksemplene på malt gavlreklame representerer både kunstneriske, dekorative og miljøskapende kvaliteter. Byantikvaren har derfor tidligere også stilt seg positiv til gavlreklame som viderefører tradisjonen på en god måte.

Bruk av riktig maling er avgjørende for å ikke ødelegge det gamle murverket. Det kan få uheldige bygningstekniske konsekvenser for gården dersom det som følge av hyppige oppmalinger med uheldige malingstyper etableres et tett sjikt på gavlveggen. Vi anbefaler bruk av rene, uorganiske malingstyper som kalk og silikat. Vi viser også til Byantikvarens informasjonsark nr. 5 om oppussing og vedlikehold av eldre pussede murfasader.

Slik kan det utformes:

- Gavlreklamen må ha en *grafisk form* og en visuell egenverdi.
- Motivet må tilpasses gavlens format slik at hovedinntrykket blir *en gavl med påmalt skrift/motiv*, ikke en gavl som er tildekket av et segl eller en plakat.
- Gavlen bør ha en grunnfarge som er lik eller avstemt med gården forøvrig.
- Det bør benyttes uorganiske malingstyper på kalkpuss.

Eilert Sundts gate 13a. Nyetablert gavlreklame som viderefører tradisjonen på en god måte. Motivet er et resultat av en tegnekonkurranse.

5. Bevaringsverdige skilt

Mange bevarte virksomhets- og reklameskilt representerer betydelige kulturhistoriske og miljøskapende verdier. Bevaring av denne typen objekter kan imidlertid være problemfylt, særlig i det øyeblikket virksomheten/produktet endrer navn eller opphører å eksistere. Det finnes flere eksempler på at slike skilt likevel kan bli på stedet, enten tildekket av nye skilt, eller som en identitetsskapende kulturhistorisk referanse til en tidligere virksomhet på eiendommen. Det finnes også eksempler på at gamle virksomhets- og reklameskilt kan endres eller tilpasses nye virksomheter, slik at skiltet både kan beholde sin funksjon og bli bevart i en historisk kontekst.

Mange av de bevarte virksomhets- og reklameskiltene fra 1950-, 60- og 70-årene har en størrelse, lysstyrke og materialbruk som i dag ikke er ønskelig, både av estetiske og miljømessige årsaker. Antallet bevarte originalskilt fra denne perioden er i dag tross alt begrenset, og enkelte skilt vil kunne representere kulturminneverdier og positive miljøverdier som forsvarer at de videreføres. Oppføring av nye virksomhets- og reklameskilt basert på tidligere "ulovlige" formater er derimot ikke ønskelig.

Byantikvaren har per i dag ikke foretatt systematiske registreringer av bevaringsverdige virksomhets- og reklameskilt i Oslo, og har derfor ingen fullstendig oversikt over tilfanget. Tiltak som omfatter fjerning og/eller endring av eldre skilt som kan være bevaringsverdige skal derfor alltid forelegges Byantikvaren for vurdering, dersom eiendommen er oppført på gul liste. Med "eldre skilt" menes skilt eldre enn 30 år.

- Ved fjerning av skilt eldre enn 30 år fra bygning oppført på gul liste må det foreligge uttalelse fra Byantikvaren.

Toga-gården i Teatergata 2. En ny og mindre utadrettet virksomhet i lokalene gjorde det mulig å eksponere de integrerte originalsiltene.

Ramona Skosalon har vært drevet i mer enn 80 år i de samme lokalene på Grünerløkka. Autentiske skilt som ikke er i tråd med dagens regelverk kan likevel bidra til et interessant gatemiljø med tidsdybde. Ved en eventuell omskiltning vil skiltene format og antall imidlertid ikke kunne forsvares ut fra kulturhistoriske hensyn.

Skotøihjørnet, Storgaten 27. Neonskiltene fra 1930-årene var blant byens eldste og bidro til fasadens høye kvalitet. Den øvrige reklamen er derimot lite heldig og går ut over både bygget og bymiljøet. (Foto: R. Thoresen / Oslo byarkiv).

Folketeateret, fasaden mot Storgata. Den Norske Operas neonskilt ble montert omkring 1959. Installasjonen bestod i tillegg av et neonskilt for teateret, plassert vertikalt over baldakinen. Den bevarte delen representerte en viss kulturhistorisk verdi i egenskap av å være eksteriørets eneste synlige referanse til operatiden. Skiltets sentrale plassering og eksposisjon i fasaden gjorde det imidlertid vanskelig å bevare in situ etter at Operaen flyttet ut av lokalene. Ny tekst på originalskiltet ble her en kompromissløsning. Skiltets grunnstamme er beholdt, slik at ombyggingen vil være lesbar for senere generasjoner.

Nyrestaurert gavltreklame. Lilleparken.

Grønland 18. Øverst: 1960-årene, med forretningsfasaden fra ca. 1930. Nederst: Samme fasade på slutten av 1970-tallet. Den gamle forstadsbebyggelsen var på denne tiden mer eller mindre begravd i skilt og reklameelementer (Foto, øverst: Byantikvaren, nederst: R. Thoresen / Oslo byarkiv)

Olaf Ryes plass på Grünerløkka. Et godt helhetlig skilmiljø, med bevaringsverdige skilt (Parkteateret) sammen med nye skilt med gode estetiske kvaliteter. Denne skiltekulturen "sprer seg" på Grünerløkka, og bidrar sterkt til strøkets egenart og identitet. (Foto: Byantikvaren).

Egertorget i hjertet av Oslo har et spennende og godt skilmiljø. Murgården til høyre har åpne skilt på gesimsbåndet. Funkisbygningen i midten bruker den opprinnelige skiltplanen, med reklame på baldakinen og i båndene. "Freia-uret" oppe til venstre har høy kulturhistorisk verdi: Den første lysreklamen for Freia ble tent her i 1909. Dagens design er i hovedtrekk fra 1950-årene, men er modernisert en rekke ganger. Allerede i 1909 mente mange at skiltet var "vulgært". En tilsvarende nyetablering på en 1800-talls murgård i dag frarådes sterkt! (Foto: Byantikvaren).

Besøksadresse:	Byantikvaren i Oslo
Postadresse:	Maridalsveien 3
E-postadresse:	Postboks 2094 Grünerløkka, 0505 Oslo
Internettadresse:	postmottak@bya.oslo.kommune.no
Telefoner:	www.byantikvaren.oslo.kommune.no
Oslo kommunes sentralbord	02180
Byantikvarens publikumsservice	23 46 02 95
Faks:	23 46 02 51
Åpningstider:	Resepsjon: kl. 08.00 - 15.30
Tilgjengelighet:	Publikumsarealene er tilrettelagt for bevegelseshemmede